

Research Paper

Model of Predicting Hope According to the Social Support and Meaning in Life with the Mediation Role of Psychological Resilience in the University Student

Zohreh Zohori Zangeneh ¹, Sozan Emamipour ^{*2}, Anita Baghdasarianes ³

1. PHD Student in General Psychology, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Department of General Psychology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

DOI: 10.22034/JMPR.2023.16510

DOR: [20.1001.1.27173852.1401.17.66.17.7](https://doi.org/10.22034/JMPR.2023.16510)

URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_16510.html

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:
Hope, social support,
meaning in life,
psychological resilience

One of the main factors of sustainable and all-round development of any society is paying special attention to the young population, especially students, as a group of thinkers. according to this the present study was conducted to offer a model of predicting hope according to the social support and meaning in life with the mediation role of psychological resilience in the university students. The research method was descriptive-correlational from the type of structural equation modeling. The statistical population of the study included all undergraduate students at non-state universities in the city of Tehran in academic year 2019-20. The statistical sample included 480 students who were selected through clustered random sampling method. The questionnaires were answered by the students between November and December of 2018 before the start of the epidemic of the Covid-19 virus. The applied questionnaires included Social Support Questionnaire (SSQ) (Zimet, et.al. 1988), Meaning in Life Questionnaire (MLQ) (Steger, Frazier, 2006); Psychological Resilience Questionnaire (PRQ) (Conner, Davidson, 2003) and Hope Questionnaire (HQ) (Simpson, 1999). The data analysis was conducted through pathway analysis via SPSS and AMOS version 23. The results showed that social support ($\beta = 0.463$, $p \leq 0.01$), meaning in life ($\beta = 0.633$, $p \leq 0.01$) and psychological resilience ($\beta = 0.642$, $p \leq 0.01$) have significant relationship with hope in the students ($p < 0.01$). Moreover, social support, meaning in life and psychological resilience have significant direct effect on the students' hope ($p < 0.01$). Furthermore, Bootstrap results showed that the psychological resilience has significant medication role in the relationship between social support and meaning in life ($p < 0.01$). Finally, the model enjoyed a suitable fitness. Taking the significant mediation role of psychological resilience, it is necessary for the therapists and consultants to increase the students' hope through training psychological resilience.

Received:
Accepted: 2022/11/11
Available: 2023/08/21

* Corresponding Author: Sozan Emamipour

E-mail: Emamipoursd@yahoo.com

مدل پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجیگری تاب‌آوری روانی در دانشجویان

زهره ظهوری زنگنه^۱، سوزان امامی پور^{۲*}، آنیثا باغداساریانس^۳

۱. دانشجوی دکتری تخصصی روان‌شناسی عمومی، گروه روانشناسی عمومی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. دانشیار گروه روانشناسی عمومی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۳. استادیار گروه روانشناسی عمومی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

DOI: 10.22034/JMPR.2023.16510

DOR: [20.1001.1.27173852.1401.17.66.17.7](https://doi.org/10.22034/JMPR.2023.16510)

URL: https://psychologyj.tabrizu.ac.ir/article_16510.html

چکیده

مشخصات مقاله

از عوامل اساسی توسعه پایدار و همه جانبه هر جامعه‌ای، توجه ویژه به جمعیت جوان به ویژه دانشجویان به عنوان قشر صاحب تفکر و اندیشه است. بر این اساس پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجیگری تاب‌آوری روانی در دانشجویان صورت پذیرفت. روش پژوهش، توصیفی-همبستگی از نوع مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر کلیه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های غیردولتی شهر تهران بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ به تحصیل اشتغال داشتند. نمونه آماری شامل ۴۸۰ دانشجو بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. پرسشنامه‌ها توسط دانشجویان در حد فاصل آبان تا آذرماه سال ۱۳۹۸ قبل از شروع همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ پاسخ داده شدند. ابزارهای مورد استفاده شامل پرسشنامه حمایت اجتماعی (SSQ) (زیمت و همکاران، ۱۹۸۸)؛ پرسشنامه معنای زندگی (MLQ) (استگر و فرازیر، ۲۰۰۶)؛ پرسشنامه تاب‌آوری روانی (PRQ) (کانر و دیودیسون، ۲۰۰۳) و پرسشنامه امید (HQ) (سیمپسون، ۱۹۹۹) بود. تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل مسیر با استفاده از نرم‌افزار SPSS و AMOS و پیرایش ۲۳ صورت گرفت. نتایج نشان داد حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی با امید در دانشجویان همبستگی معنادار دارند ($p < 0/01$). همچنین حمایت اجتماعی ($\beta = 0/01$)، معنای زندگی ($\beta = 0/463$)، و تاب‌آوری روانی ($\beta = 0/642$) بر امید دانشجویان دارای اثر مستقیم معنادار است. علاوه بر این نتایج بوت استرپ نشان داد که تاب‌آوری روانی در رابطه حمایت اجتماعی و معنای زندگی با امید دانشجویان دارای نقش میانجی‌گری معنادار است ($p < 0/01$). در نهایت مدل از برازش مناسب برخوردار بود. با توجه به نقش میانجی معنادار تاب‌آوری روانی لازم است که درمانگران و مشاوران با بکارگیری آموزش تاب‌آوری روانی، امید را در نزد دانشجویان افزایش دهند.

کلیدواژه‌ها:

امید، حمایت اجتماعی، معنای زندگی، تاب‌آوری روانی

دریافت شده: ۱۴۰۱/۰۶/۱۲

پذیرفته شده: ۱۴۰۱/۰۸/۲۰

منتشر شده: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰

* نویسنده مسئول: سوزان امامی پور

رایانامه: Emamipursd@yahoo.com

مقدمه

هم اکنون دانشگاه، با چالش‌های متعددی نظیر گسترش کمی سریع، انفجار اطلاعات به‌ویژه در عرصه علوم، تغییر رویکردها نسبت به دانشگاه در سایه تحولات اجتماعی، سیاسی، مشکلات عاطفی، روانی و خانوادگی غامض روبرو هستند. تعامل عوامل مذکور و اثر گذاری آن بر دانشگاه و دانشجو مسئولیت متصدیان و سازمان‌های ذیربط در امر آموزش عالی را بسی دشوار می‌نماید (عبدالرحمان^۱، ۲۰۲۰). متأسفانه در سال‌های اخیر مشکلات عاطفی و روانی و اجتماعی در میان دانشجویان روند صعودی نگران‌کننده‌ای داشته تا جایی که پدیده‌های ناهنجاری همچون کاهش سلامت و بهداشت روانی، گرایش به سوء مصرف مواد، افت تحصیلی و ... به صورت موانع جدی، پیشرفت دانشگاه را تحت تأثیر قرار داده (مینز^۲ و همکاران، ۲۰۱۸) که این روند نیز میزان امید^۳ دانشجویان را متاثر ساخته است (ولچ^۴، ۲۰۱۴).

امید یک حالت انگیزشی مثبت مبتنی بر حس پایوری و راهیابی و ناشی از تعامل فرد با محیط است. به سخن دیگر، امید ظرفیت تصور توانایی ایجاد مسیرهایی به سمت اهداف مطلوب و تصور داشتن انگیزه برای حرکت در این مسیرهاست (صفاآرا و همکاران، ۱۳۹۹). تفکرات پایورانه افکاری‌اند که افراد در مورد توانایی خود برای شروع و حفظ حرکت در مسیر^۵ انتخاب‌شده به سمت هدف دارند. تفکر عاملیتی یا پایورانه یک مؤلفه انگیزشی است که معرف ارزیابی فرد از توانایی‌اش برای حفظ حرکت در مسیر هدف، و تصور شخص از تواناییش برای شروع حرکت در مسیرهای تعیین‌شده به سمت هدف است. همچنین، تفکر رهیاب عبارت از تصور توانایی شخص برای شناسایی و ایجاد مسیر به سمت هدف است (راند^۶ و همکاران، ۲۰۲۰). امید مجموعه‌ای شناختی مبتنی بر احساس موفقیت ناشی از منابع گوناگون و مسیرها است. امید به معنای توانایی باور به داشتن احساس بهتر، در آینده است. امید با نیروی نافذ خود، تحریک کننده فعالیت فرد است تا بتواند تجارب نو کسب کند و نیروهای تازه‌ای در فرد به منظور تقویت منابع مقابله-ای انسان در سازگاری با مشکلات ایجاد نماید (ژیانگ^۷ و همکاران، ۲۰۲۰). امید به‌عنوان یک درون‌مایه روان‌شناختی مثبت، از شواهد پژوهشی روبه-رشدی در ارتباط با مرکزیت آن به‌عنوان یک عملکرد تطبیقی برخوردار است. ادعای اینکه امید به‌عنوان یک سپر حفاظتی در تمام عرصه‌ها (جسمی، عاطفی، روان‌شناختی، معنوی و اجتماعی) مفید است در پژوهش‌ها قویاً مورد تأکید قرار گرفته است (ریورا^۸ و همکاران، ۲۰۲۱).

علاوه بر امید، حمایت اجتماعی^۹ یکی از متغیرهایی است که با جلب حمایت افراد مختلف، قدرت روانی دانشجویان را بهبود بخشیده و آنها را قادر

می‌سازد تا با شرایط چالش‌برانگیز کنار آمده و به دنبال راه حلی سازگار باشند (میرزاوند و همکاران، ۱۴۰۰؛ تخریری و همکاران، ۱۴۰۰؛ هاشمیان نژاد و همکاران، ۱۳۹۹؛ بهزادی نژاد و همکاران، ۱۳۹۹). زیرا حمایت اجتماعی به عنوان یک مؤلفه تقریباً در دسترس می‌تواند برای افزایش سطح رفاه، به ویژه رفاه روانی مورد استفاده قرار گیرد (گنیلکا و برودا^{۱۰}، ۲۰۱۹؛ چانکای^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۹؛ کنگ^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۹؛ لیا^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۹؛ پاشکارو^{۱۴} و همکاران، ۲۰۱۹). سیستم‌های حمایت اجتماعی به‌عنوان تمام اشکال روابط بین‌فردی تعریف می‌شوند که کمک‌های داوطلبانه مالی، عاطفی و شناختی ارائه می‌کنند و خانواده، دوستان و همسایگان منبع مهم حمایت اجتماعی هستند (یورداکول^{۱۵}، ۲۰۱۸). حمایت مالی شامل پول، غذا و کمک در انجام کارهای خانه است. حمایت عاطفی شامل پذیرش و ارضای نیازهای اساسی افراد مانند عشق، توجه، اعتماد و احساس تعلق به گروه می‌باشد. حمایت شناختی همچنین به ارائه اطلاعات و حمایت برای کمک به افراد برای حل مشکلاتشان اشاره دارد (باکستروم^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۷). نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که حمایت اجتماعی ادراک شده در روابط زناشویی، کیفیت زندگی، عملکرد جنسی، سلامت روان و ناهنجاری‌های جنسی نقش دارد (صمدی فرد و همکاران، ۱۳۹۷). داشتن حمایت اجتماعی اعتماد به نفس و شایستگی را برای امتحان تجربیات جدید می‌افزاید و در رضایت از زندگی افراد موثر است. همچنین باعث افزایش بقا و بهبود وضعیت روانی افراد می‌شود (ون لیوون^{۱۷} و همکاران، ۲۰۱۰).

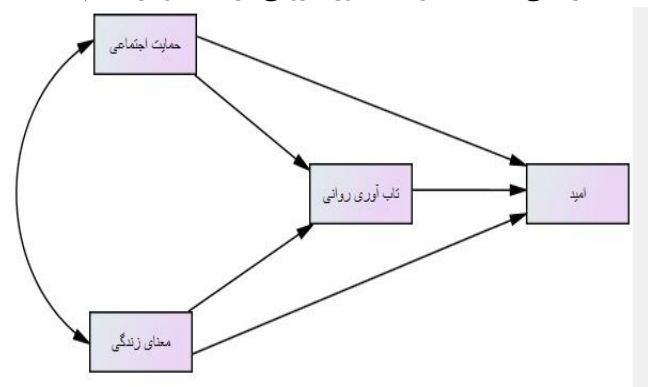
یکی از متغیرهایی که می‌تواند با برقرار همبستگی با امید و حمایت اجتماعی، نقشی پررنگ در سلامت روان افراد داشته باشد، معنا در زندگی^{۱۸} است (مامی و یاری، ۱۳۹۴؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۶؛ اسکندری و همکاران، ۱۳۹۸؛ رحیمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ کاراس و راینویل^{۱۹}، ۲۰۲۰). این در حالی است که نتایج پژوهش محمدی‌نسب و همکاران (۱۳۹۹) و حقانی زمینانی و همکاران (۱۴۰۱) نشان داده‌اند که معنای زندگی می‌تواند زمینه را برای امیدواری بیشتر در زندگی دانشجویان فراهم سازد. معنای زندگی معمولاً به احساسی از یکپارچگی وجودی اشاره دارد که به دنبال پاسخ دادن به چیستی زندگی، پی بردن به هدف زندگی و دست یافتن به اهداف ارزنده و در نتیجه رسیدن به حس تکمیل بودن و مفید بودن است (یو و چانگ^{۲۰}، ۲۰۲۱). دغدغه‌های معنای دستیابی به زندگی معنادار یکی از اساسی‌ترین دغدغه‌های وجود آدمی است و احساس معنا از طریق برآورده شدن نیازهای اولیه فرد در مؤلفه‌های هدفمندی، کارآمدی و خودارزشمندی تحقق می‌یابد. در بررسی معنای زندگی، افزون بر منابع معنابخش جنبه دیگری از معناداری که حائز

11. Chunkai
12. Kong
13. Liu
14. Pushkarev
15. Yurdakul
16. Backstrom
17. Van Leeuwen
18. meaning of life
19. Krause, Rainville
20. Yu, Chang

1. Abdelrahman
2. Meens
3. hope
4. Welch
5. way
6. Rand
7. Xiang
8. Rivera
9. social support
10. Gnilka, Broda

جسمی و روانی سالم‌تر هستند، و سریع‌تر به حالت اولیه خود باز می‌گردند و حتی نسبت به قبل قوی‌تر می‌شوند (بامن^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۹).

در ضرورت انجام این پژوهش باید گفت از عوامل اساسی توسعه پایدار و همه‌جانبه، توجه ویژه به جمعیت جوان به ویژه دانشجویان به عنوان قشر صاحب تفکر و اندیشه است. پرورش استعدادها و قابلیت‌های دانشجویان هم‌هنگام با نیازها و تحولات جامعه می‌تواند زمینه تحقق اهداف تعریف شده را فراهم ساخته و آرمان‌های یک ملت را سرمنزل مقصود برساند. بدون تردید مولفه‌های متنوع و متعدد، هم از نظر کمی و هم به لحاظ کیفی، دانشگاه و دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، به گونه‌ای که دائماً، با تصویر و تعریف جدیدی از دانشگاه و دانشجوی روبرو می‌شویم. آنچه مسلم است دانشجویان به عنوان محور اصلی، نقش درجه اول را بر برنامه توسعه کشور ایفا می‌کند. بنابراین توجه به مسائل و مشکلات عدیده فراروی وی و چاره‌اندیشی برای حل آنها از وظایف اساسی نظام آموزش عالی و دانشگاه است. بر اساس تأکیدات نظری و تجربی بر مفاهیمی مانند وضعیت روانی و عملکرد تحصیلی، پژوهش و بررسی درباره سلامت روان دانشجویان ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است، چرا که امروزه دانشجویان با سلامت روان و جسم و پرانگیزه و موفق، سرمایه‌های واقعی اجتماع‌اند و ضامن توسعه پایدار جامعه خواهند بود و پژوهش در مورد ابعاد و مؤلفه‌های تشکیل دهنده این متغیرها و ارتباطات احتمالی بین آنها خواهد توانست راهبردها و تدبیرهای عملی کارآمد و اثربخشی را معرفی کند. خلا پژوهشی را نیز می‌توان این‌گونه بیان نمود که عوامل مختلفی توسط محققان داخلی و خارجی در زمینه مسائل روان‌شناختی، شناختی و اجتماعی مؤثر بر امید دانشجویان مورد بررسی قرار گرفته است، اما تلاش قابل توجهی برای طراحی یک مدل پیش‌بینی برای دانشجویان حول موضوع امید در کشورمان صورت نگرفته است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجیگری تاب‌آوری روانی در دانشجویان انجام شد.

شکل ۱. مدل نظری تحقیق

اهمیت و آگاهی‌بخش است، ابعاد معنای زندگی است (فیشر^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). منظور از ابعاد معنای زندگی دو بعد عمده و اساسی است که از نظریه‌ها و پژوهش‌های موجود با عناوین حضور معنا و جستجوی معنا استخراج شده‌اند (استگر و فرایزر^۲، ۲۰۰۶). حضور معنا عبارت است از میزانی که فرد زندگی خود را مهم، معنادار و قابل فهم می‌داند (چو^۳ و همکاران، ۲۰۱۴) و جستجوی معنا اشاره دارد به تلاش و کاوشی فعالانه به منظور درک معنا، اهمیت و هدف زندگی خود (گلاو^۴ و همکاران، ۲۰۲۰). مطالعات صورت گرفته در رابطه با منابع معنای زندگی حاکی از آنست که با توجه به مرحله تحولی که فرد در آن قرار دارد می‌توان شاهد تغییراتی در منابع معنابخشی به زندگی او بود. به عبارتی در پاسخ به الزامات بیرونی و درونی زندگی در رده‌های مختلف تحولی محتوای کیفی سیستم معنا و منابع معنابخشی به زندگی در میان افراد تفاوت قابل توجهی خواهد داشت (امینی و همکاران، ۱۳۹۸).

یکی از متغیرهایی که می‌تواند امید را در افراد بهبود بخشیده و بر معنای زندگی آنان تأثیرگذار باشد، تاب‌آوری روانی^۵ است (مومنی، ۱۳۹۹). زیرا تاب‌آوری روانی می‌تواند تحمل روانی و هیجانی افراد را متاثر ساخته و سبب بروز رفتارهای سازگارانه و بهنجار در شرایط ناسازگار شود (اسفندیار و همکاران، ۱۳۹۹؛ شریفی و همکاران، ۱۳۹۹). این امر در حالی است که نتایج پژوهش امیرحسینی و همکاران (۱۳۹۸)؛ هاشمی و همکاران (۱۳۹۸)؛ میرزایی جولادی و همکاران (۱۳۹۹)؛ موسوی و همکاران (۱۳۹۹)؛ گودرزی و همکاران (۱۴۰۰)؛ خردمند و همکاران (۱۴۰۰)؛ یانگ^۶ و همکاران (۲۰۲۲)، اندرسون^۷ و همکاران (۲۰۲۲) و راشید^۸ و همکاران (۲۰۲۲) نشان داده‌اند که تاب‌آوری روانی می‌تواند بین متغیرهای روان‌شناختی، هیجانی، شناختی و اجتماعی نقش میانجیگری را ایفا کند. علت انتخاب تاب‌آوری روانی به عنوان متغیر میانجی در این نکته نهفته است که تاب‌آوری روانی قادر است با بهبود ظرفیت ذهنی و روانی افراد سبب شود تا آنان شخصیت مقاوم‌تری را از خود نمایان ساخته و پی‌جویی معنایی بهتری را برای خود انتخاب نماید (اندرسون و همکاران، ۲۰۲۲). تاب‌آوری روانی توانایی بشر در سپری کردن سختی‌ها و فایق آمدن بر ضربه‌های روانی است. به عبارتی، دربرگیرنده ظرفیت افراد برای مقاومت در برابر سختی‌ها و در عین حال تداوم رشد فردی، علی‌رغم آنچه بر آنها می‌گذرد، است (توماس و آسلین^۹، ۲۰۱۸). علاوه بر این تاب‌آوری به معنای مهارت‌ها، خصوصیات و توانمندی‌هایی تعریف شده است که فرد را قادر می‌سازد با سختی‌ها، مشکلات و چالش‌ها سازگار شود. هر چند برخی از ویژگی‌های مرتبط با تاب‌آوری به صورت زیستی و ژنتیکی تعیین می‌شوند، اما مهارت‌های مربوط به تاب‌آوری را می‌توان یاد داد و تقویت نمود (تلاپک^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۷). افراد تاب‌آور لزوماً با چالش‌های کمتری مواجه نمی‌شوند، بلکه آنها وقتی با این تغییرات برخورد می‌کنند، تعادلشان را سریع‌تر به دست می‌آورند و کارایی خود را بهتر حفظ می‌کنند، از لحاظ

1. Fischer
2. Steger, Frazier
3. Cho
4. Glaw
5. Psychological resilience
6. Yang

7. Anderson
8. Rasheed
9. Thomas, Asselin
10. Tlapak
11. Backmann

روش

روش پژوهش توصیفی-همبستگی از نوع مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر کلیه دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های غیردولتی (شامل دانشگاه آزاد اسلامی و غیرانتفاعی - غیردولتی) شهر تهران بود که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ به تحصیل اشتغال داشتند. تعداد افراد جامعه آماری این پژوهش طبق آماری که از طرف «وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی» ارائه شده است، در حدود ۱۶۹۶۵۰ نفر است. نمونه آماری شامل ۴۸۰ دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های غیردولتی بوده که به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ملاک انتخاب حجم نمونه، توجه به حجم جامعه و در نظر گرفتن جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) بود. روش انتخاب نمونه به این صورت بود که از بین دانشگاه‌های غیردولتی تهران تعداد ۴ دانشگاه به تصادف انتخاب و از بین دانشکده‌های هر کدام از این دانشگاه‌ها تعداد ۳ دانشکده به همین شیوه انتخاب شد (دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشکده حقوق و دانشکده فنی و مهندسی) (۴ دانشگاه و ۱۲ دانشکده). دانشگاه‌های مورد مطالعه شامل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران مرکز، تهران شمال و موسسه آموزش عالی غیر انتفاعی آل‌طه بودند. سپس با رعایت ملاحظات اخلاقی در استفاده از نتایج پرسشنامه‌های پژوهش (شامل رعایت اصل محرمانگی، کسب رضایت آگاهانه از داوطلبان، تشریح اهداف پژوهش برای شرکت‌کنندگان، در نظر گرفتن حق شرکت‌کنندگان در عدم تکمیل پرسشنامه‌های پژوهش و تعیین و درج کد برای پرسشنامه از تمامی آزمودنی‌ها) پرسشنامه‌های پژوهشی بر روی ۴۸۰ دانشجو اجرا شد. با احتساب میانگین ۳۰ دانشجو در هر کلاس، پرسشنامه‌های پژوهش در ۱۶ کلاس این دانشکده‌ها توزیع شد. بعد از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و حذف پرسشنامه‌های تحریف شده و ناقص، ۴۵۲ دانشجو در مطالعه باقی ماندند. برای جبران کاهش آزمودنی‌ها، مجدداً ۲۸ دانشجو انتخاب و از آنها خواسته شد تا به پرسشنامه‌های پژوهش پاسخ دهند. پرسشنامه‌ها توسط دانشجویان در حد فاصل آبان تا آذرماه سال ۱۳۹۸ قبل از شروع همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ پاسخ داده شدند. معیارهای ورود به مطالعه، دانشجو بودن، تحصیل در دانشگاه‌های غیردولتی و داشتن محدوده سنی ۱۸ تا ۲۵ سال بود. معیارهای خروج از مطالعه، پاسخ‌های ناقص و مخدوش و لغو ادامه پاسخگویی به پرسشنامه‌ها بود.

در پژوهش حاضر به منظور تجزیه و تحلیل آماری از رویکرد تحلیل مسیر و نرم افزارهای SPSS و AMOS نسخه ۲۳ استفاده شد.

ابزار سنجش

پرسشنامه حمایت اجتماعی (SSQ): پرسشنامه حمایت اجتماعی ادراک شده که ساخته زیمت^۲ و همکاران (۱۹۸۸) است، مشتمل بر ۱۲ سؤال و ۳ خرده مقیاس است که بر اساس نمره‌گذاری طیف لیکرت ۵

1. Social Support Questionnaire
2. Zimet
3. Meaning in Life Questionnaire
4. Steger, Frazier
5. search for meaning

درجه‌ای و از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق نمره‌گذاری می‌گردد. خرده مقیاس حمایت خانواده شامل سؤالات ۳، ۴، ۸، ۱۱؛ حمایت دوستان شامل سؤالات ۶، ۷، ۹، ۱۲؛ حمایت اشخاص مهم شامل سؤالات ۱، ۲، ۵ و ۱۰ است. حداقل نمره آزمودنی‌ها ۱۲ و حداکثر آن برابر ۶۰ خواهد بود. کسب نمره بالا نشان دهنده ادراک بالای حمایت اجتماعی است. روایی محتوایی این پرسشنامه در پژوهش زیمت و همکاران (۱۹۸۸) بررسی و مطلوب گزارش شده است. همچنین این پژوهشگران میزان پایایی زیرمقیاس‌های حمایت خانواده، دوستان و اشخاص مهم و نمره کل پرسشنامه را به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۸۷، ۰/۹۱ و ۰/۹۳ گزارش کرده‌اند. بشارت (۱۳۹۸) رابطه مثبت و معناداری میان نمرات این مقیاس و خرده مقیاس‌های آن با رضایت از زندگی به دست آورد که نشان دهنده روایی همگرا و واگرای این پرسشنامه است. در نمونه مورد بررسی، همسانی درونی از طریق آلفای کرونباخ برای نمره کل پرسشنامه و زیرمقیاس‌های خانواده، دوستان و اشخاص مهم به ترتیب ۰/۹۰، ۰/۹۲ و ۰/۸۷ محاسبه شد. در پژوهش حاضر نیز پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای نمره کل پرسشنامه و زیرمقیاس‌های خانواده، دوستان و اشخاص مهم به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۸۷ و ۰/۸۸ به دست آمد.

پرسشنامه معنای زندگی (MLQ): پرسشنامه معنای زندگی توسط استگر و فرازیر^۴ (۲۰۰۶) تدوین شده است. این پژوهشگران پرسشنامه ذکر شده را در ۱۰ گویه تنظیم کرده‌اند. این پرسشنامه دارای دو زیرمقیاس جستجوی معنا^۵ (گویه‌های ۲، ۳، ۷، ۸ و ۱۰) و وجود معنا^۶ (گویه‌های ۱، ۴، ۵، ۶ و ۹) است. شیوه نمره‌گذاری این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت از کاملاً نادرست (نمره یک) تا کاملاً درست (نمره ۷) انجام می‌شود. سوال ۹ به شکل معکوس نمره‌گذاری می‌شود. کمترین نمره در این پرسشنامه ۱۰ و بالاترین نمره ۷۰ است. کسب نمره بالاتر نشان دهنده داشتن معنا در زندگی است. طبق پژوهش‌های استگر و فرازیر (۲۰۰۶) اعتبار این پرسشنامه ۰/۸۷ برآورد شده است. طبق پژوهش استگر و همکاران (۲۰۰۶) پایایی آن نیز ۰/۷۳ است. ضریب پایایی پرسشنامه معنا در زندگی در پژوهش پیمان‌فر و همکاران (۱۳۹۱) با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به دست آمده است. در پژوهش مصرآبادی و همکاران (۱۳۹۲) روایی سازه و تشخیصی این پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت و مطلوب گزارش شد. در پژوهش حاضر نیز پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به دست آمد.

پرسشنامه تاب‌آوری روانی (PRQ): در سال ۲۰۰۳ پرسشنامه تاب‌آوری روانی توسط کانر و دیودیسون^۸ برای اندازه‌گیری تاب‌آوری روانی افراد طراحی گردید. این مقیاس دارای ۲۵ گویه است که آزمودنی‌ها به پاسخ خود در مقیاس لیکرت ۴ درجه‌ای از کاملاً نادرست (صفر) تا همیشه درست (۴) نمره می‌دهند. دامنه نمرات این پرسشنامه در بازه صفر تا ۱۰۰ است. در این پرسشنامه نمرات بالاتر نشان دهنده تاب‌آوری روانی بیشتر در فرد است و بالعکس. این پرسشنامه دارای ۵ زیرمقیاس تصور از شایستگی فردی^۹

6. existence of meaning
7. Psychological Resilience Questionnaire
8. Conner, Davidson
9. The notion of personal competence

نتایج

میانگین و انحراف معیار سن شرکت کنندگان در مطالعه به ترتیب ۲۰/۰۶ و ۲/۴۲ سال بود. همچنین از بین دانشجویان حاضر در پژوهش تعداد ۳۱۲ نفر دختر (معادل ۶۵ درصد) و تعداد ۱۶۸ نفر (معادل ۳۵ درصد) پسر بودند. برای آزمون مدل مفهومی از روش تحلیل مسیر استفاده شد. با توجه به این که مبنای تجزیه و تحلیل الگوهای علی ماتریس همبستگی است. بنابراین جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

(گویه‌های ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۲۳، ۲۴ و ۲۵)، اعتماد به غرایز فردی/ تحمل عاطفه منفی^۱ (گویه‌های ۶، ۷، ۱۴، ۱۵، ۱۸، ۱۹ و ۲۰)، پذیرش مثبت تغییر و روابط ایمن^۲ (گویه‌های ۱، ۲، ۴، ۵ و ۸)، کنترل^۳ (گویه‌های ۱۳، ۲۱ و ۲۲) و تأثیرات معنوی^۴ (گویه‌های ۳ و ۹) است. کاتر و دیودیسون (۲۰۰۳) ثبات درونی مقیاس تاب‌آوری را با بهره‌گیری از آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و پایایی مجدد آن ۰/۸۷ گزارش کردند. یوسفیان و همکاران (۱۳۹۸) پایایی پرسشنامه تاب‌آوری روانی را با بهره‌گیری از آلفای کرونباخ ۰/۸۸ محاسبه کردند و روایی محتوایی آن را نیز به صورت مناسب و به میزان ۰/۸۶ گزارش نمودند. همچنین پایایی این پرسشنامه در پژوهش مظفری (۱۳۹۸) با بهره‌گیری از آلفای کرونباخ ۰/۸۷ محاسبه شد. پایایی زیرمقیاس‌های تصور از شایستگی فردی، اعتماد به غرایز فردی/ تحمل عاطفه منفی، پذیرش مثبت تغییر و روابط ایمن، کنترل و تأثیرات معنوی و نمره کل پرسشنامه در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۹، ۰/۸۴، ۰/۸۳ و ۰/۸۸ محاسبه گردید.

پرسشنامه امید (HQ):^۵ پرسشنامه امید نخستین بار در سال ۱۹۹۹ توسط سیمپسون^۶ در ۴۸ گویه ساخته شد. در این پرسشنامه از آزمودنی خواسته می‌شود اهمیت و میزان رضایت خود را در ۶ حوزه زندگی (حوزه اجتماعی، حوزه تحصیلی، حوزه روابط عاشقانه، حوزه خانوادگی، حوزه شغلی و حوزه اوقات فراغت) رو یک مقیاس لیکرتی (از صفر تا ۸) درجه‌بندی کند. داخل هر بخشی از شش حوزه از مراجع خواسته می‌شود تا گستره‌ای را که هر آیتیم در مورد آنها مصداق دارد، روی یک مقیاس ۸ درجه‌ای از ۱ تا ۸ (کاملاً اشتباه = ۱ و کاملاً درست = ۸) درجه‌بندی کند. نمرات جداگانه هر حوزه با جمع کردن نمره ۸ آیتیم داخل هر حوزه به دست می‌آید (بین ۸ تا ۶۴) و نمره کلی پرسشنامه امید نمره‌ای است بین ۴۸ تا ۳۸۴ که با جمع نمرات ۴۸ آیتیم بدست می‌آید (سیمپسون، ۱۹۹۹). کسب نمره بالاتر نشان دهنده امید بیشتر فرد است. اسنایدر^۷ و همکاران (۲۰۰۲) در پژوهش خود، آلفای کرونباخ یا همسانی کلی گویه‌ها را برابر ۰/۹۳ بدست آورد. همچنین ضریب آلفای زیر مقیاس‌های آن در دامنه‌ای از ۸۹/۰ تا ۹۳/۰ گزارش شده است (اسنایدر و همکاران، ۲۰۰۲). در پژوهش موسوی و هومن (۱۳۹۲) اعتبار زیرمقیاس‌ها با استفاده از همسانی درونی (آلفای کرونباخ) برآورد گردید که عبارتند از: زیر مقیاس روابط اجتماعی برابر ۸۳۵/۱، زیر مقیاس تحصیل برابر ۸۵۳/۰، زیر مقیاس روابط عاشقانه برابر ۸۹۹/۰، زیر مقیاس روابط خانوادگی برابر ۹۰/۰، زیر مقیاس شغل برابر ۸۵/۰، و زیرمقیاس اوقات فراغت برابر ۰/۹ است که در دامنه‌ای از ۸۳۵/۰ تا ۹۰/۰ قرار گرفته‌اند. در پژوهش حاضر نیز پایایی زیرمقیاس‌های حوزه اجتماعی، حوزه تحصیلی، حوزه روابط عاشقانه، حوزه خانوادگی، حوزه شغلی و حوزه اوقات فراغت و نمره کل پرسشنامه در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۲، ۰/۸۶، ۰/۸۱، ۰/۸۵، ۰/۸۳، ۰/۸۸ و ۰/۸۹ محاسبه گردید.

5. Hope Questionnaire
6. Sympson
7. Snyder, Feldman, Shorey, Rand

1. Corresponds to trust in on's instincts, tolerance of negative affect
2. positive acceptance of change, and secure relationships
3. control
4. spiritual influences

جدول ۱: یافته‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	حداقل نمره	حداکثر نمره	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
نمره کل حمایت اجتماعی	۲۵	۵۲	۴۱/۵۲	۵/۵۴	-۰/۷۹	-۱/۱۰
خانواده	۸	۱۷	۱۳/۲۲	۲/۲۳	-۰/۲۳	-۰/۴۷
زیرمقیاس‌های حمایت اجتماعی	۹	۱۹	۱۴/۴۵	۳/۱۱	-۰/۴۴	-۰/۷۹
دوستان	۹	۱۶	۱۳/۸۵	۳/۱۶	-۰/۱۱	-۰/۳۰
اشخاص مهم	۳۱	۶۱	۵۴/۳۰	۸/۶۶	-۰/۵۲	-۰/۸۰
نمره کل معنای زندگی	۱۷	۳۴	۲۹/۲۳	۵/۴۶	-۰/۶۶	-۰/۷۴
زیرمقیاس‌های معنای زندگی	۱۴	۲۷	۲۵/۰۷	۴/۴۲	-۰/۳۹	-۰/۶۹
جستجوی معنا	۳۰	۷۷	۵۷/۱۰	۱۲/۹۲	-۰/۶۵	-۱/۳۳
وجود معنا	۹	۲۲	۱۴/۱۲	۳/۲۲	-۰/۴۶	-۱/۴۴
نمره کل تاب‌آوری روانی	۷	۲۴	۱۳/۲۸	۴/۴۱	-۰/۷۴	-۰/۹۹
تصور از شایستگی فردی	۹	۱۷	۱۱/۳۰	۳/۳۲	-۰/۳۲	-۰/۶۸
تحمل عاطفه منفی	۳	۹	۱۰/۷۴	۳/۰۱	-۰/۴۷	-۰/۶۷
پذیرش مثبت تغییر روانی	۲	۵	۷/۶۶	۲/۲۲	-۰/۱۷	-۰/۵۳
کنترل تأثیرات معنوی	۹۹	۳۲۰	۲۰۶/۰۷	۲۸/۸۱	-۰/۴۰	-۱/۲۲
نمره کل امید	۱۵	۵۰	۳۵/۲۳	۷/۷۷	-۰/۳۱	-۰/۶۰
حوزه اجتماعی	۱۸	۵۵	۳۲/۴۲	۷/۵۶	-۰/۴۴	-۰/۷۴
حوزه تحصیلی	۱۷	۵۳	۲۹/۴۵	۵/۴۵	-۰/۵۱	-۰/۸۲
حوزه روابط عاشقانه	۱۵	۵۱	۳۷/۶۴	۸/۰۱	-۰/۴۱	-۰/۸۲
حوزه خانوادگی	۱۶	۵۴	۳۵/۶۲	۶/۳۶	-۰/۱۷	-۰/۳۲
زیرمقیاس‌های امید	۱۸	۵۷	۳۵/۷۱	۷/۲۱	-۰/۸۱	-۱/۱۲
حوزه شغلی						
حوزه اوقات فراغت						

جدول ۲: تحلیل همبستگی پیرسون بین حمایت اجتماعی، معنای زندگی و

تاب‌آوری روانی با امید دانشجویان

متغیرها	حمایت اجتماعی	معنای زندگی	تاب‌آوری روانی	امید
حمایت اجتماعی	-			
معنای زندگی	۰/۳۸۹**	-		
تاب‌آوری روانی	۰/۴۹**	۰/۵۹۲**	-	
امید	۰/۴۲۶**	۰/۶۲۱**	۰/۶۲۷**	-

با توجه به ضریب همبستگی پیرسون در جدول ۲ مشخص است حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی با امید در دانشجویان همبستگی معنادار دارند ($p < ۰/۰۱$). در ادامه به بررسی پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در دانشجویان پرداخته می‌شود.

جدول ۱ میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای مورد بررسی در پژوهش حاضر (امید، حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی) را نشان می‌دهد. قبل از ارائه نتایج تحلیل آزمون همبستگی پیرسون، پیش فرض‌های آزمون‌های پارامتریک مورد سنجش قرار گرفت. بر همین اساس نتایج آزمون شاپیرو ویلک بیانگر آن بود که پیش فرض نرمال بودن توزیع نمونه‌ای داده‌ها در متغیرهای امید ($F=۰/۴۲$; $P=۰/۸۹$ ؛ $F=۰/۸۹$)، حمایت اجتماعی ($F=۰/۱۷$ ؛ $P=۰/۸۰$)، معنای زندگی ($F=۰/۸۷$ ؛ $P=۰/۴۰$) و تاب‌آوری روانی ($F=۰/۴۱$ ؛ $P=۰/۸۹$) برقرار است. همچنین پیش فرض همگنی واریانس نیز توسط آزمون لوین مورد سنجش قرار گرفت که نتایج آن معنادار نبود که این یافته نشان می‌داد پیش فرض همگنی واریانس‌ها در متغیرهای امید ($F=۰/۵۱$ ؛ $P=۰/۹۶$)، حمایت اجتماعی ($F=۰/۸۴$ ؛ $P=۰/۵۹$)، معنای زندگی ($F=۰/۳۱$ ؛ $P=۱/۴۱$) و تاب‌آوری روانی ($F=۱/۱۴$ ؛ $P=۰/۳۸$) رعایت شده است. حال به ارائه نتایج جداول استنباطی پرداخته می‌شود.

برازش مدل، توجه به تقریب ریشه میانگین مجذورات خطا (RMSEA) است. چرا که این عامل از تعداد حجم نمونه تاثیر نمی پذیرد.

جدول ۴: شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی در پژوهش

RMSEA	NFI	CFI	TLI	IFI	AGFI	GFI	χ^2/df	DF	η^2
(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)	(بهینه)
کمتر از ۰/۰۹	بالاتر از ۰/۹۵	بالاتر از ۰/۹۵	بالاتر از ۰/۹۵	بالاتر از ۰/۹۵	بالاتر از ۰/۹۵	بالاتر از ۰/۹۵	کمتر از ۳	۲۲	۰/۶۷۱۴
۰/۰۶۳	۰/۹۶۳	۰/۹۷۵	۰/۹۷۶	۰/۹۵۵	۰/۹۲۵	۰/۹۶۲	۱/۱۴	۲۲	۰/۶۷۱۴

با توجه به نتایج مندرج در جدول ۴ ملاحظه می‌شود که در مدل پیشنهادی پژوهش برای کل نمونه آزمودنی‌ها شاخص نسبت مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df) برابر با ۲/۰۷ (مقدار مطلوب کوچکتر از ۳)؛ شاخص نیکویی برازش (GFI) برابر با ۰/۹۶۲ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۵)؛ شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) برابر ۰/۹۲۵ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۰)؛ شاخص برازندگی فزاینده (IFI) برابر با ۰/۹۵۵ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۵)؛ شاخص توکرلوپس (IFI) برابر با ۰/۹۷۶ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۵)؛ شاخص برازندگی تطبیقی (CFI) برابر با ۰/۹۷۵ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۵)؛ شاخص برازندگی هنجار شده (NFI) برابر با ۰/۹۶۳ (مقدار مطلوب بالاتر از ۰/۹۵)؛ و شاخص جذر میانگین مجذورات خطاب تقریب (RMSEA) برابر با ۰/۰۶۳ (مقدار مطلوب کوچکتر از ۰/۰۹) است. این یافته‌های نشانگر برازش مناسب مدل پیشنهادی است. حال جهت بررسی نقش میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در رابطه حمایت اجتماعی و معنای زندگی با امید در دانشجویان نتایج حاصل از بوت استرپ^۱ بررسی می‌شود.

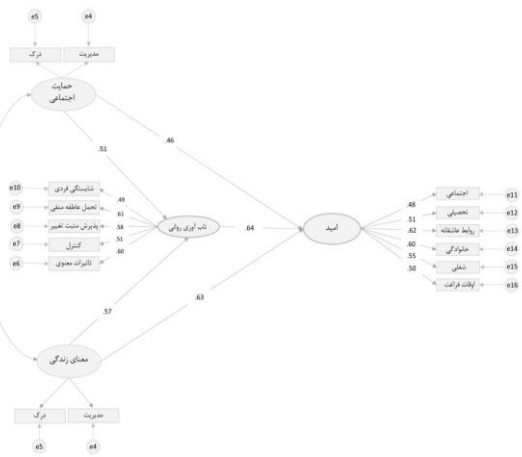
جدول ۵: نتایج آزمون بوت استرپ برای بررسی مسیرهای غیرمستقیم

متغیر	متغیر	متغیر	حد بالا	فاصله	اثرات
پیش	میانجی	ملاک	پایین	اطمینان	غیرمستقیم
حمایت اجتماعی روانی	تاب‌آوری روانی	امید	-۰/۲۴	-۰/۱۳۲	۰/۲۲۶
معنای زندگی روانی	تاب‌آوری روانی	امید	۰/۳۳۸	۰/۱۴۲	۰/۲۴۹

با توجه به نتایج آزمون سوبل در جدول ۵ و در نظر گرفتن اینکه صفر در محدوده بالا و پایین نمرات قرار نگرفته است، نقش میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در رابطه حمایت اجتماعی و معنای زندگی با امید در دانشجویان تایید می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در دانشجویان صورت پذیرفت. نتایج نشان داد حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی با امید در دانشجویان همبستگی معنادار دارند. همچنین حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی بر امید دانشجویان دارای اثر مستقیم معنادار است.

شکل ۱: ضرایب استاندارد مدل پیشنهادی پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در دانشجویان

جدول ۳: ضرایب رگرسیونی غیراستاندارد و استاندارد مسیرهای مدل پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی با میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در دانشجویان

مسیرهای مدل	ضرایب غیراستاندارد	خطای	ضرایب استاندارد	مقدار	مقدار	ضریب	مقدار	ضریب
حمایت اجتماعی ← تاب‌آوری روانی	۰/۴۶۸	۰/۱۳	۰/۵۱۲	۵۱۴	۰/۰۱	۰/۱۲	۰/۴۶۳	۰/۰۱
حمایت اجتماعی ← امید	۰/۵۵۱	۰/۱۱	۰/۴۶۳	۵۰۱	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۴۶۳	۰/۰۱
معنای زندگی ← تاب‌آوری روانی	۰/۸۷۶	۰/۱۵	۰/۵۷۶	۵۸۴	۰/۰۱	۰/۱۵	۰/۵۷۶	۰/۰۱
معنای زندگی ← امید	۰/۵۵	۰/۰۹	۰/۴۳۳	۶۱۱	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۴۳۳	۰/۰۱
تاب‌آوری روانی ← امید	۰/۳۳۲	۰/۱۱	۰/۴۴۲	۶۶۶	۰/۰۱	۰/۱۱	۰/۴۴۲	۰/۰۱

چنان که در جدول ۳ و شکل ۱ مشاهده می‌شود، حمایت اجتماعی بر تاب‌آوری روانی ($\beta = ۰/۵۱۲, p < ۰/۰۵$) و امید ($\beta = ۰/۴۶۳, p < ۰/۰۵$) در دانشجویان دارای اثر مستقیم معنادار بوده و توانسته به ترتیب ۲۶/۲ و ۲۱/۴ درصد از واریانس این متغیر را تبیین کند. از طرفی دیگر معنای زندگی بر تاب‌آوری روانی ($\beta = ۰/۵۷۶, p < ۰/۰۵$) و امید ($\beta = ۰/۴۳۳, p < ۰/۰۵$) در دانشجویان دارای اثر مستقیم معنادار بوده و توانسته به ترتیب ۳۳/۱ و ۴۰ درصد از واریانس این متغیر را تبیین کند. در نهایت تاب‌آوری روانی بر امید ($\beta = ۰/۳۳۲, p < ۰/۰۵$) در دانشجویان دارای اثر مستقیم معنادار بوده و توانسته ۴۱/۲ درصد از واریانس این متغیر را تبیین کند. برای تعیین کیفیت برازندگی مدل پیشنهادی، ترکیبی از شاخص‌های برازندگی استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ ارائه شده است. پیش از ارائه توضیحات مربوط به جدول ۴ اشاره به چند نکته ضروری است. از نظر کلی یک الگوی مناسب از لحاظ شاخص‌های برازش باید دارای خی دو غیرمعنادار، نسبت خی دو به درجه آزادی کمتر از ۳، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص برازش تطبیقی (CFI) و شاخص برازندگی هنجار شده (NFI) بیشتر از ۰/۹۵، شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) بالاتر از ۰/۹۰، شاخص برازندگی تطبیقی مقتصد (PCFI) بالاتر از ۰/۵۰، شاخص برازش افزایشی (IFI) بزرگتر از ۰/۹، و تقریب ریشه میانگین مجذورات خطا (RMSEA) کوچکتر از ۰/۰۹ باشد. ذکر این نکته بسیار ضروری است که اصلی‌ترین فاکتور قضاوت

1. Bootstrap

علاوه بر این نتایج بوت استرپ نشان داد که تاب‌آوری روانی در رابطه حمایت اجتماعی و معنای زندگی با امید دانشجویان دارای نقش میانجی‌گری معنادار است.

اولین یافته این پژوهش در مورد رابطه معنادار حمایت اجتماعی با امید و همچنین اثر مستقیم و معنادار این متغیر بر تاب‌آوری روانی و امید دانشجویان با نتایج پژوهش میرزاوند و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر رابطه حمایت‌های اجتماعی با سلامت روان دانشجویان دختر؛ با یافته تخری، فخری و حسن‌زاده (۱۴۰۰) مبنی بر میانجی‌گری حمایت اجتماعی ادراک شده در روابط ساختاری بین قدرت ایگو با تحمل پریشانی هیجانی دانشجویان؛ با کاوش هاشمیان‌نژاد و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده با سلامت روان دانشجویان؛ با نتایج بهزادی نژاد، زارع بهرام آبادی و رباط میلی (۱۳۹۹) مبنی بر نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی در رابطه بین سرمایه روان‌شناختی با تصویر بدن در دانشجویان؛ با یافته‌های گنیلکا و برودا (۲۰۱۹) در مورد نقش حمایت اجتماعی در کاهش افسردگی و اضطراب بیماران؛ و با گزارش چانکای، شای و ایکسون (۲۰۱۹) در مورد تأثیر حمایت اجتماعی بر کاهش افسردگی در سالمندان سازگار بود. در تبیین این یافته باید گفت که حمایت اجتماعی سپری در برابر پیامدهای منفی حوادث ایجاد می‌کند. به این ترتیب وجود حمایت اجتماعی در افراد باعث افزایش اعتماد به نفس و کاهش اثرات نامطلوب مشکلات می‌شود و باعث می‌شود افراد رفتارهای مرتبط با سلامت بیشتری از خود نشان دهند (پاشکارو و همکاران، ۲۰۱۹). بر این اساس، دانشجویان با دریافت حمایت‌های اجتماعی مبتنی بر خانواده و دوستان، نسبت به آینده خود خوش‌بین‌تر بوده و امید بیشتری را تجربه می‌کنند. در توضیحی دیگر، لازم به ذکر است که حمایت اجتماعی به عنوان یکی از مؤثرترین عوامل برای مقابله موفق و آسان در مواجهه افراد با مشکلات خاص و موقعیت‌های استرس‌زا شناخته شده و تحمل مشکلات را برای افراد تسهیل می‌کند (چانکای، شای و ایکسون، ۲۰۱۹). همچنین ارتقای تحمل روانی و هیجانی باعث می‌شود دانشجویان در برابر مشکلات صبورتر شوند و پردازش هیجانی و شناختی کارآمدتری از خود نشان دهند. علاوه بر این، باید گفت که حمایت اجتماعی، حساسیت اعضای خانواده را نسبت به دانشجویان بیشتر می‌کند. چنین توجهی همچنین باعث می‌شود که دانشجویان، آرامش روانی و هیجانی بالاتری را تجربه کنند و بر این اساس، تاب‌آوری روانی بالاتری از خود نشان دهند.

دومین یافته این پژوهش در مورد رابطه معنادار معنای زندگی با امید و همچنین اثر مستقیم و معنادار این متغیر بر تاب‌آوری روانی و امید دانشجویان با نتایج پژوهش مامی و یاری (۱۳۹۴) مبنی بر نقش امید در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده و معنا در زندگی با افکار خودکشی دانشجویان؛ با یافته اسکندری و همکاران (۱۳۹۸) مبنی بر نقش میانجی‌گری خودکارآمدی و معنا در زندگی در پیش‌بینی تاب‌آوری روان‌شناختی بر اساس حمایت اجتماعی و سبک دلبستگی افراد؛ با کاوش رحیمی، ابراهیمی و باصری (۱۳۹۹) مبنی بر رابطه بین معنای زندگی و امیدواری با سلامت روان جانبازان و بیماران مبتلا به سرطان؛ و با نتایج پژوهش کاراس و راینویل (۲۰۲۰) مبنی بر رابطه معنای زندگی با حمایت اجتماعی ادراک شده بیماران

همسویی داشت. در تبیین یافته حاضر می‌توان بیان نمود که مطالعات مختلف نشان داده‌اند در مراحل مختلف زندگی، معنادار بودن زندگی با کاهش آسیب‌های روان‌شناختی رابطه قوی داشته است (یو و چانگ، ۲۰۲۱). بر این اساس معنای زندگی با ایجاد نگرش مثبت در دانشجویان موجب می‌شود تا این متغیر با بهره‌گیری از جستجوگری لذت‌بخش بتواند امید آنان را تحت تأثیر قرار داده و بهبود بخشد. در تبیینی دیگر می‌توان گفت معنا چهارچوبی را برای حوادث زندگی فراهم می‌سازد تا فرد بتواند میان تجاربش ارتباط برقرار کند. بخش کلیدی ساختن معنا، تنظیم اهداف متناسب با معنایی است که فرد در نظر دارد (فیشر و همکاران، ۲۰۲۰). به همین دلیل تجربه معنا در زندگی نقشی مهم در سلامت روان‌شناختی دانشجویان داشته و از آنان در برابر آسیب‌های هیجانی و روانی محیطی محافظت می‌کند. داشتن معنا در زندگی باعث محافظت دانشجو از فکر کردن به وقایع نامطلوبی چون ناامیدی شده و از این طریق امیدواری را در نزد آنان تقویت می‌کند. در تبیینی دیگر می‌توان گفت که یافتن معنا در زندگی فرد، می‌تواند نگرش فرد نسبت به خود، ادراک از توانایی‌ها و تحمل روانی را مثبت کند (کاراس و راینویل، ۲۰۲۰) و هر دوره از زندگی را نشانه‌هایی از مرحله جدیدی از زندگی تصور نماید. معنایابی در چهره‌ای به شروع تازه و جستجویی نو برای زندگی معنی‌دار و عامل سازگاری با مشکلات و چالش‌های محیطی پیش رو است. علاوه بر این معنای زندگی کمک می‌کند تا دانشجویان سازگاری و انسجام روانی و هیجانی بهتری را از خود نشان دهند. همچنین سبب می‌شود تا دانشجویان با برخورداری از معنای غنی در زندگی خود، تأثیر افکار مزاحم و آزاردهنده را بر سلامت روان خود کاهش داده و نگرش متفاوتی را به رخدادهای محیطی از خود نشان دهند. بر این اساس معنای زندگی با ارزش‌گذاری مجدد و هدف‌گذاری جدید برای دانشجویان، سبب ایجاد تفکر و رفتارهای جدید در آنها شده که تعاملات اجتماعی و تأثیرگذاری محیطی آنها را افزایش می‌دهد. این فرایند نیز به شکل طبیعی با افزایش قدرت تحمل روانی و تاب‌آوری روانی همراه است.

در نهایت، نتایج بوت استرپ نشان داد که تاب‌آوری روانی نقش میانجی‌گری معناداری در رابطه بین حمایت اجتماعی و معنای زندگی با امید در دانشجویان دارد. یافته حاضر با نتایج امیرحسینی و همکاران (۱۳۹۸) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در رابطه بین سخت‌رویی و خودکارآمدی کارکنان؛ با یافته هاشمی، سیافی و اندامی (۱۳۹۸) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در ارتباط راهبردهای تنظیم‌شناختی هیجان و تحمل پریشانی با رضایت از زندگی دانشجویان مستعد اعتیاد؛ با کاوش میرزایی جولادی، بشرپور و نریمانی (۱۳۹۹) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در پیش‌بینی کیفیت زندگی افراد داغ‌دیده بر اساس هوش معنوی؛ با گزارش موسوی و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در رابطه بین سواد سلامت و کیفیت زندگی اختصاصی در بیماران مبتلا به سرطان پستان؛ با نتایج پژوهش گودرزی، غلامرضایی و امرایی (۱۴۰۰) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در رابطه توانمندسازی روانی با پریشانی روان‌شناختی در زنان؛ با یافته خردمند و همکاران (۱۴۰۰) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در پیش‌بینی خوش‌بینی بر اساس سلامت روان و رشد پس از آسیب

کنند تا امید و خوش‌بینی دانشجویان نسبت به آینده را بهبود بخشیده تا از این طریق میزان بروز و تشدید علایم آسیب‌زای روان‌شناختی و هیجانی نیز در نزد آنان کاهش یابد.

منابع

احمدی طهور سلطانی، محسن، کرمی‌نیا، رضا، احدی، حسن، مرادی، علیرضا. (۱۳۸۹). اعتباریابی مقیاس امیدواری حوزه‌های خاص در دانشجویان ایرانی، *مجله تحقیقات علوم پزشکی زاهد/ن*، ۴(۵)، ۲۴-۱.

اسفندیار، یوسف، راه نجات، امیرحسین، موسوی، مرضیه، صبیان، بهنوش. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش تاب‌آوری در کاهش استرس و اقدام به خودزنی سربازان در شهر تهران در سال ۱۳۹۷. *مجله طب نظامی*، ۲۷(۱)، ۲۷-۲۵.

اسکندری، الهام، جلالی، ایوب، موسوی، مرضیه، اکرمی، ناهید. (۱۳۹۸). پیش‌بینی تاب‌آوری روان‌شناختی براساس حمایت اجتماعی و سبک دل‌بستگی با میانجی‌گری خودکارآمدی و معنا در زندگی. *پژوهشنامه روانشناسی مثبت*، ۲(۲)، ۱۷-۳۰.

امیرحسینی، سیداحسان، حسنی، مهدی، ادریسی، حسن، سیاوش پور، صدری، حسنی، هادی. (۱۳۹۸). رابطه بین سخت‌رویی و خودکارآمدی با نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در کارکنان نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. *مدیریت منابع در نیروی انتظامی*، ۱(۱۷)، ۱۸۴-۱۶۱.

امینی، سعیده، دهقانی، اکرم، صالحی، اعظم، سلطانی‌زاده، محمد. (۱۳۹۸). نقش اجتناب تجربه‌ای و سرمایه‌های روان‌شناختی در پیش‌بینی احساس تنهایی با میانجی‌گری معنای زندگی در سالمندان. *مجله علوم روان‌شناختی*، ۱۸(۷۴)، ۲۲۳-۲۳۴.

بشارت، محمدعلی. (۱۳۹۸). مقیاس چندبعدی حمایت اجتماعی ادراک شده: پرسشنامه، روش اجرا و نمره‌گذاری. *روان‌شناسی تحولی*، ۱۵(۶۰)، ۳۳۶-۳۳۸.

حقانی زمیندانی، مجتبی، ضمیری، فاطمه، قاسمی نیائی، فاطمه، خزائی، سمانه، عمادی، فریناز. (۱۴۰۱). منابع معنای زندگی در دانشجویان رشته مشاوره: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۳(۵۰)، ۱۵۵-۲۰۰.

محمدی‌نسب، حمیده، زرانی، فریبا، پناغی، لیلی، فلاح، صادق. (۱۳۹۹). معنای زندگی در دانشجویان ایرانی: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه روان‌شناسی تحولی*، ۱۷(۶۵)، ۵۳-۶۹.

بهزادی نژاد، منصوره، زارع بهرام آبادی، مهدی، رباط میلی، سمیه. (۱۳۹۹). نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی در رابطه بین سرمایه روان‌شناختی با تصویر بدن در دانشجویان یکی از دانشگاه‌های نظامی. *طب انتظامی*، ۹(۳)، ۱۷۳-۱۸۰.

پیمانفر، الیکا، علی‌اکبری، مهناز، محتشمی، طیبه. (۱۳۹۱). مقایسه احساس تنهایی و احساس معنا در زندگی سالمندان با سطوح نگرش مذهبی متفاوت. *مجله روان‌شناسی و دین*، ۵(۴)، ۵۲-۴۱.

تخیری، محمدرضا، فخری، محمدکاظم، حسن زاده، رمضان. (۱۴۰۰). روابط ساختاری بین قدرت ایگو با تحمل پریشانی هیجانی با میانجی‌گری حمایت اجتماعی ادراک شده در دانشجویان زن دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه تهران. *آموزش پرستاری*، ۱۰(۱)، ۹۰-۷۹.

خردمند، محدثه، زادافشار، سارا، عباسخانیان دوللو، فهیمه، یزدخواستی، فریبا. (۱۴۰۰). نقش خوش بینی بر سلامت روان و رشد پس از آسیب پرستاران بخش کرونایی با میانجی‌گری تاب‌آوری و تنظیم شناختی هیجان. *روان‌شناسی کاربردی*، ۱۵(۴)، ۳۳-۵۰.

رحیمی، حبیب‌الله، ابراهیمی، سیمین، باصری، احمد. (۱۳۹۹). رابطه بین معنای زندگی و امیدواری با سلامت روان و مقایسه آن در جانبازان و بیماران مبتلا به سرطان. *روان‌شناسی نظامی*، ۱۱(۴۲)، ۳۱-۴۱.

پرستاران؛ با کاوش یانگ و همکاران (۲۰۲۲) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در رابطه بین آسیب‌های روان‌شناختی و هیجانی با افسردگی نوجوانان؛ و با گزارش راشید، فاطمیا و طریق (۲۰۲۲) مبنی بر نقش میانجی‌گری تاب‌آوری در رابطه بین بهزیستی روانی و معنا در زندگی در دانشجویان همسویی داشت. در تبیین نتایج حاضر ابتدا باید به مبنای نظری تاب‌آوری روانی توجه کرد. تاب‌آوری روانی یکی از راهبردهای مناسب برای ارتقای سلامت روان در افراد است (رافائل، استیونس و پدرسو، ۲۰۰۶). تاب‌آوری روانی کمک می‌کند، فرد با وجود قرار گرفتن در معرض فشارهای شدید و عوامل خطر بتواند عملکرد اجتماعی، فردی و روان‌شناختی خود را بهبود داده و بر مشکلات چیره شود (مومنی و همکاران، ۱۳۹۴). علاوه بر این تاب‌آوری روانی به عنوان یک فاکتور محافظتی برای افراد در مقابل سختی‌ها و خطرات به شمار می‌رود. تاب‌آوری روانی در پی آن است تا در راستای شتاب بخشیدن به تغییر روان‌شناختی از طریق درگیری ذهنی، نه تنها ترمیم بدترین رویدادها در زندگی را بر عهده گیرد، بلکه بهترین کیفیت در زندگی را نیز ایجاد نماید (سلیگمن و سزیکسزنت میهالی، ۲۰۰۰). بر این اساس مبانی نظری و مفهومی تاب‌آوری روانی بر دیدن جنبه‌های مثبت رویدادها و رخدادهای زندگی تاکید دارد. این امر می‌تواند افکار و اندیشه‌های دانشجویان را از قرار گرفتن در چرخه‌ای ناکارآمد و ناسالم دور نموده و از این طریق میزان امید آنان را افزایش دهد. همچنین باید اشاره کرد تاب‌آوری دارای ویژگی‌هایی است که سبب می‌شود فرد با بهره‌گیری از آن آرامش خود را در شرایط استرس حفظ نماید، مواجهه با موانع منعطف باشد، از راهبردهای فرسایشی اجتناب کند و خوش‌بینی و احساسات مثبت را به هنگام دشواری‌ها حفظ نماید (رنجبر، کاکاوند، برجلی و برماس، ۱۳۹۰). بر این اساس افرادی که از تاب‌آوری روانی مناسبی برخوردارند، اغلب با ایجاد هیجان‌های مثبت، پس از مقابله و رویارویی با موقعیت‌های تنیدگی‌زا به حالت طبیعی باز می‌گردند (ارک و دیگران، ۲۰۰۸) و بر این اساس می‌توانند راهبردهای فعالانه‌ای را جهت بهبود شرایط شناختی و روانی خود بکار گرفته و با گسترش توانایی روانی خود، برنامه‌ریزی بهتری را در تعاملات محیطی، اجتماعی و فردی خود انجام داده و امید خود نسبت به آینده را افزایش دهند. دامنه پژوهش حاضر محدود به دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های غیردولتی (شامل دانشگاه آزاد اسلامی و غیرانتفاعی - غیردولتی) شهر تهران بود. علاوه بر این، این پژوهش با محدودیت‌هایی در عدم کنترل متغیرهای تأثیرگذار اجتماعی، خانوادگی و شخصیتی در کاهش امید دانشجویان و همچنین نقش این فرآیند بر حمایت اجتماعی، معنای زندگی و تاب‌آوری روانی دانشجویان مواجه بود. لذا پیشنهاد می‌شود به منظور افزایش تعمیم‌پذیری یافته‌ها، در سطح طرح پیشنهادی پژوهشی، این پژوهش در سایر استان‌ها و مناطق با فرهنگ‌های مختلف با توجه به نگرش‌ها و بارهای اجتماعی متفاوت، دانشجویان دانشگاه‌های دولتی و کنترل عوامل ذکر شده انجام گردد. در سطح عملی نیز پیشنهاد می‌شود که با توجه به نقش میانجی‌گری تاب‌آوری روانی در پیش‌بینی امید بر اساس حمایت اجتماعی و معنای زندگی در دانشجویان، لازم است درمانگران بالینی و مشاوران متخصص با استفاده از تکنیک‌هایی همانند آموزش تاب‌آوری روانی، تلاش

- Abdelrahman, R. M (2020). Metacognitive awareness and academic motivation and their impact on academic achievement of Ajman University students, *Heliyon*, 6(9), 419-425.
- Anderson, J.R., Mayes, T.L., Fuller, A., Hughes, J.L., Minhajuddin, A., Trivedi, M.H. (2022). Experiencing bullying's impact on adolescent depression and anxiety: Mediating role of adolescent resilience. *Journal of Affective Disorders*, 310, 477-483.
- Backmann, J., Weiss, M., Schippers, M.C., Hoegl, M.(2019). Personality factors, student resiliency, and the moderating role of achievement values in study progress. *Learning and Individual Differences*, 72, 39-48.
- Backstrom, C., Larsson, T., Wahlgren, E., Golsater, M., Martensson, L. B., Thorstenson, S. (2017). It makes you feel like you are not alone: Expectant first-time mothers' experiences of social support within the social network, when preparing for childbirth and parenting. *Sex Reprod Healthc*, 12, 51-57.
- Cho, E., Lee, D., Lee, J.H., Bae, B.H., Jeong, S.M. (2014). Meaning in Life and School Adjustment: Testing the Mediating Effects of Problem-focused Coping and Self-acceptance. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 114, 771-781.
- Chunkai, L., Shan, J., Xinwen, Z.(2019). Intergenerational relationship, family social support, and depression among Chinese elderly: A structural equation modeling analysis, *Journal of Affective Disorders*, 248, 73-80.
- Conner, K.M., Davidson, J.R.T. (2003). Development of a new resilience scale: The Conner-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76-82.
- Fischer, I.C., Shanahan, M.L., Hirsh, A.T., Stewart, J.C., Rand, K.L. (2020). The relationship between meaning in life and post-traumatic stress symptoms in US military personnel: A meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 277, 658-670.
- Glaw, X., Hazelton, M., Kable, A., Inder, K. (2020). Exploring academics beliefs about the meaning of life to inform mental health clinical practice. *Archives of Psychiatric Nursing*, 34(2), 36-42.
- Gnilka, P.B., Broda, M.D.(2019). Multidimensional perfectionism, depression, and anxiety: Tests of a social support mediation model. *Personality and Individual Differences*, 139, 295-300.
- Kong, L., Hu, P., Yao, Y., Zhao, Q.(2019). Social support as a mediator between depression and quality of life in Chinese community-dwelling older adults with chronic disease. *Geriatric Nursing*, 40(3), 252-256.
- Krause, N., Rainville, G. (2020). Age differences in meaning in life: Exploring the mediating role of social support. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 88, 104-109.
- Liu, R.T., Hernandez, E.M., Trout, Z.M., Kleiman, E.M., Bozzay, E.M.(2019). Depression, social support, and long-term risk for coronary heart disease in a 13-year longitudinal epidemiological study. *Psychiatry Research*, 251, 36-40.
- Meens, E. E. M. , Bakx, A. WE. A. , Klimstra, T. A. , Denissen, J. J. A (2018). The association of identity and motivation with students' academic achievement in higher education. *Learning and Individual Differences*, 64, 54-70.
- Pushkarev, G., Kuznetsov, V., Yaroslavskaya, E., Bessonov, I.(2019). Social support for patients with coronary artery disease after percutaneous coronary intervention. *Journal of Psychosomatic Research*, 119, 74-78.
- شرفی، نیلوفر، بشرپور، سجاده، نریمانی، محمد، صبحی قراملکی، ناصر. (۱۳۹۹). مقایسه اثربخشی آموزش تاب‌آوری و تنظیم هیجان بر استرس ادراک شده و حساسیت اضطرابی کارکنان آتشنشانی. *روان‌شناسی بالینی*، ۱۳(۴)، ۱۰۳-۱۱۳.
- صفارآرا، مریم، خانابایی، مینو، خانابایی، مینا. (۱۳۹۹). تأثیر آموزش مهارت‌های معنوی بر امید به زندگی مادران دارای کودک کم توان ذهنی، *علوم اعصاب شفای خاتم*، ۲(۸)، ۶۴-۷۱.
- گودرزی، میترا، غلامرضایی، سیمین، امرایی، کورش. (۱۴۰۰). تدوین مدل علی توانمندسازی روانی زنان باردار: نقش پریشانی روان شناختی و میانجی‌گری تاب‌آوری. *ذهن‌آگاهی و فراهیجان. روان‌پرستاری*، ۹(۱)، ۱۰۳-۱۲۴.
- مامی، شهرام، یاری، نصرت. (۱۳۹۴). بررسی نقش امید در رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده و معنا در زندگی با افکار خودکشی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام، اولین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم تربیتی، شیراز.
- مصراآبادی، جواد، استوار، نگار، جعفریان، سارا. (۱۳۹۲). بررسی روایی سازه و تشخیصی پرسشنامه معنا در زندگی در دانشجویان. *مجله علوم رفتاری*، ۷(۱)، ۸۳-۹۰.
- مظفری، والیه. (۱۳۹۸). اثربخشی شناخت‌درمانی مبتنی بر ذهن‌آگاهی بر تاب‌آوری و کنترل هیجانی همسران جانباز اعصاب و روان، *مجله طب جانباز*، ۱۱(۲)، ۶۱-۶۶.
- موسوی، سیده حکیمه، باقریان سرارودی، رضا، مسچی، فرحناز، خلعتبری، جواد، تاجری، بیوک. (۱۳۹۹). نقش میانجی تاب‌آوری در رابطه بین سواد سلامت و کیفیت زندگی اختصاصی در بیماران مبتلا به سرطان پستان. *روانشناسی سلامت*، ۹(۱)، ۷۹-۹۴.
- موسوی، سیده شایسته، هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۲). رابطه بین امید یا یادگیری خود نظم یافته و رضایت مندی از تحصیل در بین دانشجویان. *تحقیقات روانشناختی*، ۱۵(۱)، ۱۷-۱.
- موسوی، فرشته، سهامی، سوسن، سعادت، نادره، نامجو، فرهاد. (۱۳۹۶). رابطه حمایت اجتماعی با وابستگی بین فردی و امید به زندگی زنان سالمند. *فصلنامه پرستاری سالمندان*، ۳(۳)، ۴۶-۵۶.
- مومنی، فاطمه. (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر امید به زندگی و بهزیستی روان‌شناختی مادران دارای فرزند ناتوانی‌های خاص یادگیری. *فصلنامه ایده‌های نوین روان‌شناسی*، ۴(۸)، ۱-۱۴.
- میرزاوند، حمید، هاشمی رزینی، هادی، امینی، ایمان، رضایی، ظریفه. (۱۴۰۰). رابطه احساس غربت با سلامت روان و حمایت‌های اجتماعی دانشجویان دختر خوابگاه‌های کوی دانشگاه تهران. *پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده*، ۹(۲)، ۵۸۳-۶۱۴.
- میرزایی جولادی، مرجان، بشرپور، سجاده، نریمانی، محمد. (۱۳۹۹). پیش‌بینی کیفیت زندگی افراد داغ‌دیده بر اساس هوش معنوی: نقش میانجی تاب‌آوری. *علوم پزشکی رازی*، ۲۷(۵)، ۱۶۴-۱۵۳.
- هاشمی، نظام، سیافی، سمانه، اندامی، علیرضا. (۱۳۹۸). ارتباط راهبردهای تنظیم شناختی هیجان و تحمل پریشانی با رضایت از زندگی دانشجویان مستعد اعتیاد: نقش میانجی تاب‌آوری. *اعتیاد پژوهی*، ۱۳(۵۳)، ۱۵۷-۱۷۶.
- هاشمیان نژاد، فریده، مصطفی پور، سمانه، علومی، شبنم، مداحی‌نژاد، مطهره. (۱۳۹۹). بررسی رابطه حمایت اجتماعی ادراک شده، بلوغ اجتماعی و سخت‌رویی روانشناختی با سلامت روان دانشجویان. *افتی توسعه آموزش علوم پزشکی*، ۱۱(۲)، ۵۴-۷۵.
- یوسفیان، زهرا، احدی، حسن، کراسکیان مومناری، آدیس. (۱۳۹۸). اثربخشی معنویت‌درمانی بر پریشانی روانشناختی و تاب‌آوری بیماران تالاسمی، *فصلنامه علوم روانشناختی*، ۱۸(۱۴)، ۲۲۸۵-۲۲۹۳.

- Rand, K.L., Shanahan, M.L., Fischer, I.C., Fortney, S.K. (2020). Hope and optimism as predictors of academic performance and subjective well-being in college students. *Learning and Individual Differences*, 81, 1019-1022.
- Rasheed, N., Fatima, I., Tariq, O. (2022). University students' mental well-being during COVID-19 pandemic: The mediating role of resilience between meaning in life and mental well-being. *Acta Psychologica*, 227, 1036-1044.
- Rivera, M., Shapoval, V., Medeiros, M. (2021). The relationship between career adaptability, hope, resilience, and life satisfaction for hospitality students in times of Covid-19. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 29, 1003-1007.
- Snyder, C.R., Feldman, D.B., Shorey, H.S., Rand, K.L. (2002). Hopeful choice: A school counselors Guide to hope theory. professional school counseling, *Journal of psychological in Inquiry*, 5(2), 240-345.
- Steger, F.M., Frazier, P. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(2), 80-93.
- Sympson, S. (1999). *Validation of the Domain Specific Hope Scale: Exploring hope in life domains*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Kansas: Lawrence.
- Thomas, L.J., Asselin, M. (2018). Promoting resilience among nursing students in clinical education. *Nurse Education in Practice*, 28, 231-234.
- Tlapek, S.M., Auslander, W., Edmond, T., Gerke, D., Schrag, R.V., Threlfall, J. (2017). The moderating role of resiliency on the negative effects of childhood abuse for adolescent girls involved in child welfare. *Children and Youth Services Review*, 73, 437-444.
- Van Leeuwen, M. C., Post, W. M., Van Asbeck, W. F., Vander Woude, H. V., Groot, S., Lindeman, E. (2010). Social support and life satisfaction in spinal cord injury during and up to one year after inpatient rehabilitation. *Journal of Psychology*, 42(3), 265-271.
- Welch, J.G. (2014). HOPE for community college students: The impact of merit aid on persistence, graduation, and earnings. *Economics of Education Review*, 43, 1-20.
- Xiang, G., Teng, Z., Li, Q., Chen, H., Guo, C. (2020). The influence of perceived social support on hope: A longitudinal study of older-aged adolescents in China. *Children and Youth Services Review*, 119, 105-111.
- Yang, Y., Ma, X., Kelifa, M.O., Li, X., Chen, Z., Wang, P. (2022). The relationship between childhood abuse and depression among adolescents: The mediating role of school connectedness and psychological resilience. *Child Abuse & Neglect*, 131, 1057-1060.
- Yu, E.A., Chang, E.C. (2021). Relational meaning in life as a predictor of interpersonal well-being: A prospective analysis. *Personality and Individual Differences*, 168, 110-114.
- Yurdakul, M. (2018). Perceived social support in pregnant adolescents in Mersin area in Turkey. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 34(1), 115-120.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.